

İki İp Arasındaki Tahta Parçası: Salıncak Üstünde Bir Yaşam -Fontane'nin *Effi Briest* Romanındaki 'Salıncak' Motifi-

ABSTRACT

Batten between two ropes: A Life on a Swing The Swing Motive in Fontane's *Effi Briest*

In this paper Theodor Fontane's novel *Effi Briest* (1895) is analyzed through the main character of the novel, Effi Briest, and the motive of a swing which is located in the garden of her family house. The swing motive is discussed by focusing on its everyday usage, etimologic, symbolic and multicultural meanings. In the fiction the swing is actually located just on the border of the pond and the garden of the house which is at Hohen-Cremmen. Also the rocking chair is located at the veranda of the house in Kessin. In this context, what is the importance of this swing motive in Effi Briest's character and her existence? The swing in the novel is hanging over in the air, at the same time it is stabilized by its poles to the earth and its position on the border of water. This analysis bases the swing on this triple border relation between air, earth and the water.

*Ve bir kadın beyaz, sakin, büyüli
Göğsünde kanayan bir zaman güli
Mahzun bakışlarla dinler derinde
Olup olmamanın eşiklerinde.*

Ahmet Hamdi Tanpınar (Eşik)

Salıncığın Hindistan'daki sembolik anlamı "ölüm ve doğumla bağlantılı sonsuz bir döngüye" (Symbol Lexikon: 1982: 140) işaret etmektedir. O halde varoluş ile yokoluş arasındaki ince iplere mi bağlanmıştır salıncak? Gökyüzü ile toprak arasındaki boşlukta ya da arafta mı asılı kalmıştır? İleri-geri sallanırken aslında sınırda mı durmaktadır? Theodor Fontane'nin 1895 yılında yayımlanan romanı *Effi Briest*, tam da bu sınır üzerinde varoluşuna işaret edilen kadın başkışisi üzerine kurulmuş denebilir. İlk bakışta çocukluğun hoş eğlence aracı ya da karakterin havailiğine gönderme yapıyor gözükse de romandaki salıncak ve

sallanan sandalyenin bir tür eşik üzerine yerleştirilmiş konumu ve Effi'nin sınırdaki yaşantısı, motifin ve motifle bağlantılı Effi Briest karakterinin anlamlandırılmasında önemli bir çıkış noktası oluşturmaktadır. Tolstoy'un *Anna Karenina* (1875-1877) ya da Flaubert'in *Madam Bovary* (1856) romanlarına gönderme yapılarak bir tür "evlilik ya da aldatılma hikayesi" (Brand: 2005: 23; 111) boyutunun ön plana çıkarılmasından ziyade Fontane'nin aslında "19. Yüzyıl Prusya'sının ahlak anlayışı ya da aristokrasinin kendisine değil, sistemin donmuşluğuna ve hareketsizliğine eleştiri" (Brand: 2005: 18) getirmesi göz önüne alındığında yazımda mercek altına almaya çalıştığım 'salıncak motifi' hem toplumsal dönüşümün, hem bir kadın ve çocuk olarak Effi Briest'in gelgitli toplumsal konumuna ve dolayısı ile bir tür 'hareketliliğe' işaret etmektedir. Bu hareketlilik aynı zamanda salıncanın fiziksel olarak devinimi ile roman kurgusundaki mekansal konumu ve Effi Briest özelinde değerlendirilen imgesel anlamı üzerinden dolaylanmıştır.

Bu çıkış noktasından hareketle, roman hakkında kısa bir içeriğin ardından salıncanın gündelik yaşamdaki çağrışımlarından yola çıkılarak *Effi Briest* romanındaki salıncanın imgesel anlamda neye işaret ettiği öykülemenin kurgusu izlenerek araştırılacaktır. Sözcüğün etimolojik kökeninden sembolik anlamlarına ve kültürlerarası bağlamda nasıl alımlandığına ilişkin veriler üzerinden, romandan alıntılarla salıncak ve onunla bağlantılı düşünölen sallanan sandalyenin romandaki ve Effi Briest'in yaşamındaki konumu anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Theodor Fontane'nin 1895 yılında yayımlanan romanı *Effi Briest*, temelde Otto von Bismark dönemi Prusya'sında geöen ve başlığı ile aynı adı taşıyan bir kadını konu edinir. Toplumsal roman olarak nitelendirilebilecek bu yapıt, arka planda dönemin sosyal, aristokratik ve askeri düzenine ışık tutarken, öte yandan henüz 16 yaşında olan başkişi Effi Briest'in kendinden yaşça olduköa büyük asker kökenli bir kaymakam olan Geert von Innstetten ile erken yaşta bir evlilik yapması/yaptırılması ve sonunda ayrılarak hazin bir sonla evliliğin bitmesi anlatılır.

Ailesi ile birlikte Hohen-Cremmen'deki evlerinin bahöesinde hoş vakit geöirerek mutlu bir şekilde yaşamını sürdüren Effi, evlendirilmesinin ardından kaymakam eşinin yaşadığı Kessin'e taşınır. Oysa bahöesinden ve salıncadından kopartılan Effi'yi Kessin'de bekleyen ortam tedirgin edici kapalı bir ev atmosferidir. Artık Effi von Innstetten olarak kendisini seven bir kocaya değil; onu eğiten bir erkeğe ve bürokratik yaşamda sadece kendi mevkisini düşünöen kaymakama eşlik etmesi beklenen Effi, korkuları ve yalnızlığı ile bir bakıma

başbaşa bırakılır. Bir yıl içinde anne olur ve bir süre sonra Innstetten'den neredeyse tamamen farklı bir karakterde olan Crampas adlı binbaşı ile tanışır ve aralarında aşk başlar. Innstetten'in yeni görevi gereği Berlin'e taşınırlar bu kez. Effi, Crampas ile olan ilişkisine son vermiştir. Ancak olayın tanığı mektuplar Innstetten tarafından altı yıl sonra tesadüfen bulunur ve yaşanan düello sonucu Crampas ölür. Ayrılık ile birlikte Berlin'de artık tamamen yalnız kalan Effi'yi ailesi bu durumdan dolayı yanına almaz. Hem Berlin'de küçük bir dairede yalnız yaşamak durumunda kalmış hem de hastalığa yakalanmıştır. Hastalığının ağırlaşmasıyla Hohen-Cremmen'e ailesinin yanına döner ve çember kapanır. Effi genç bir yaşta henüz 29 yaşında iken hayata veda eder.

Roman genel anlamda Effi Briest'in on üç yıllık yaşamına bir tür tanıklık kurgusu olarak gözüktüğü de; onu kamusal alana dahil etmeye çalışan, otoriter, kariyer düşkününü eşi Geert von Innstetten, duyarlı ve tutkulu sevgilisi Crampas; Effi'nin baskın karakterde betimlenen annesi ve daha geri plandaki babası ile anlatılan kırsal kökenli bir aristokrat aile; Kessin ve Berlin'deki sosyal yaşam; bahçe, ev gibi detaylı kapalı ve açık mekan tasvirleri ve doğaya veya dine dair motifler ile oldukça güçlü bir anlatı ve olaylar zinciri hakimdir. Teknik özelliklerine bakıldığında roman, 36 bölümden oluşmuştur. Romanda anlatılan süre 13 yılı kapsar ve yazar tarafından roman yaklaşık 2 yılda tamamlanmıştır. O-Anlatıcı tarafından tanrısal bir anlatı düzlemi seçilmiş ve bu da olabildiğince okur açısından yoruma açık bir perspektif sağlamıştır. Yer yer anlatıcının Effi'nin arkasına saklanmış olması, mektupların yer alması ve kişiler arası diyalogların bulunması farklı anlatı tekniklerinin kullanıldığını göstermektedir. Sağlam kurgusu, dili ve dönemselleşmiş arka planı ile yalnızca 19. yüzyıl sonuna dair değerlendirilebilecek modernist bir roman değil; bugün dahi güncelliğini koruyan ve hep yeni okumalara açık bir yapıt olma özelliği ile Alman Edebiyatındaki önemli yapıtlardan -hatta Thomas Mann'ın deyişi ile burjuva gerçekliğinin ötesinde geleceği işaret eden en çağdaş yapıtlardan -(Mann: www.derkanon.de/28.05.2008) biridir.

Romandaki salıncak motifinin analizine geçmeden önce salıncak kavramının üzerine kısaca düşünmeye çalıştığımızda, sanki ister istemez geçmişe doğru yolculuğa başlarız. Kaçımız parklarda ve bahçelerde salıncağa binerek çocukluğumuzu geçirdik ya da dizlerde sallanarak uykuya daldığımız anlar çok mu geride kaldı? Kimse bizi arkadan itmeden kendi başımıza sallanabildiğimizdeki o duyguyu, sevinci hatırlıyor muyuz hala? Salıncak, gündelik hayatta üzerine belki de pek düşünülmemeyen eğlence araçlarından biri olsa da çocukluğunda salıncağa binmemiş insan belki neredeyse yok gibidir.

Açık veya kapalı mekanlarda karşılaşılabilir salıncak, sanki hep küçükken binilen ve sonra unutulup gidilen, bir parkın kenarından geçerken dikkati çok da çekmeyen çocukluk anılarına dair bir nesne halini alır. Nesne ile istisnai durumlar dışında pek karşılaşılmaz belki ama bir zamanlar hissedilen duygu hep baki kalır sanki. İleri-geri hareket etmek, havada kalmak, ayakların yerden kesilmesi ve midede hissedilen o boşluk duygusu. Hep yukarı, daha yukarı çıkma arzusu. Ağaç dallarına değmek, kuşlara erişmek, gökyüzüne doğru çıkmak. Ayaklar yerden kesilir, evet, ama uçulamaz bir türlü, gökyüzüne çıkılamaz. Sonuçta oturulan tahta parçasının iki ipi, sağlam ve sabit bir yere bağlanmıştır. Yer çekimi ağır basar. Uçulurken ayaklar havada sallansa da, aşağıdaki zeminin toprak olduğu akıldan çıkmaz. Hava ile toprak arasında bir yerlerdeyizdir. Düşme ihtimalinin korkusu ile uçma ihtimalinin verdiği haz arasında gidip geliriz.

Diğer bir yandan ‘Sıkı tutun, düşersin!’ denir hep. Bu emir cümlesi yankılanır kulaklarda. Çünkü salıncakta oturmak, bankta oturmaya benzemez; hem hava hem de toprak arasında ‘arada kalma’ durumu söz konusudur. Aradalığın verdiği ‘tekinsizlik’ duygusu, toprağın ev olduğu analojisinden yola çıkılırsa – Almanca karşılığı ile- ‘unheimlich’ olan ile ‘heim’ dan-evinden ayrı düşer kişi. Öte yandan –görece- ‘tekin’ hissettiren ev, aile, bürokrasi, devlet, imparatorluk, baba, eş gibi kurum ve kişilere meydan okumayı sağlayan salıncak tam da deyim yerindeyse, ayakları yerden keser. Bireyi sarmalayan otorite ve iktidara direnmeyi mümkün kılar.

Yaşam boyunca karşılaşılan risk alma stratejileri, korku, kaygı, uykuyu aniden bölen düşme rüyaları hep sallantıda hissettiren duygunun ortaya çıkış anları gibidir. Hatta anne kucağından ayrılan bebeğin beşikte başlayan sallanma eylemi, bebeği yaşamda karşılaşılabilir sallanmalara/sarsıntılara hazırlar gibidir sanki. Dolayısıyla salıncak üzerine düşünöldüğünde, gerçek hayatta belli bir dönemi kapsayan değil, farklı biçimlere bürünerek karşımıza çıkan bir nesne ya da duygu halini alması söz konusu olur. *Effi Briest* romanında izi sürölmek istenen motif, tam da bu bakış açısından yola çıkılarak incelenmektedir.

Salıncak’ın etimolojisine bakıldığında, Almanca’da “Schaukel” sözcüğünün, Grimm Sözlüğüne göre “Schock” kelimesinden türediği yazmaktadır. (Online-Grimm Wörterbuch/12.02.2007) Bu etimolojik veri, romandaki salıncak motifini çözümleme girişiminde oldukça önemli bir dayanak sunmaktadır. Türkçe’de “şok” yabancı dillerden gelmiş olup, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “ani bir değişiklik sonucu ortaya çıkan şaşkınlık” (Online-TDK/12.02.2007) olarak belirtilmektedir. Ayrıca sıfat olarak kullanımlarında, “şaşırtıcı,

alışılmadık, beklenmedik” anlamlarına gelmektedir. Psikolojik anlamda ise, şokun yaşanması için ruhsal veya fiziksel beklenmedik ani bir değişiklik gerçekleşmesi beklenir. *Effi Briest* romanı özelinde, Effi'nin salıncakla kurduğu ilişkiye bakıldığında; ilk başta çocukluğuna dair bir eğlence aracıyken, salıncağın sallanma deviniminden yola çıkıldığında mutlu olma ile kaygı duyma ikilisini birden hissettiği anlatılmaya çalışılır. Ancak aniden evlendirilmesi, yaşadığı yerden başka bir yere gitmesi, yabancı bir adamla evlenip yine yabancı bir kente yerleşmesi, sosyal ve ekonomik anlamda farklı statüde bir yaşam sürmesi Effi'nin deneyimlediği “ani şok”lardan birkaçı olarak sıralanabilir. Riski seven biri olarak betimlenen Effi özelinde de bu şok deneyimleri ileride inceleyeceğimiz gibi salıncak motifi ile yer yer desteklenerek karşımıza çıkmaktadır.

Etimolojik anlamının dışında salıncak sözcüğü, farklı kültürlerde de değişik anlamlarda yorumlanmaktadır. Buna göre; Güney Doğu Asya toplumlarında sembolik olarak salıncak, rüzgar oluşturan ve ‘yer’den gelen korku anlamına gelmektedir. Hindistan’da ise, güneşin doğuşu ve batışına; ölüm ve doğum anlamında sonsuz bir döngüye; gök ile yerin uyumlu bağlantısına işaret etmektedir. (Symbole Herder Lexikon: 1982: 140) Bu sembolik anlamlar motifi incelerken kullanılan dayanak noktalarında önemli ipuçları vermektedir.

Kurgusal gerçeklik düzleminde ve Effi Briest karakterinin oluşturulmasında nasıl bir yere sahip olduğunun araştırılması bu bağlamda dikkate değer gözükmektedir. Salıncağın çağrışımsal, nesnel, etimolojik, sembolik ve kültürel bağlamda hangi anlamlara geldiğinin açtığı ufuk doğrultusunda inceleme yapılacaktır. *Effi Briest* romanında Effi'nin vazgeçilmez bir varoluş alanını oluşturduğu savlanan salıncak ya da ilerleyen bölümlerde karşılaşılan verandadaki sallanan sandalye; hem Effi Briest’i hem de Effi von Innstetten’i anlamamızı sağlayan leitmotif olarak nitelendirilebilecek öge ile roman boyunca on bir kez karşılaşılmaktadır.

Roman başlar başlamaz birinci bölümün ilk paragrafında Effi Briest’in yaşadığı evin bahçesi betimlenir:

(...) Yapının önyüzü, kanadı ve kilisenin avlu duvarı, küçük, süslü bir bahçeyi çeviren bir at nalı oluşturuyor, bunun açık yanında bağlı sandalyeyle küçük iskeleli bir havuz, havuzun tam yanında bir asma salıncak görünüyordu. Salıncağın yatay yerleştirilmiş tahtası dört bir

yanına ikişer iple asılıydı; direkler biraz eğri duruyordu. (Fontane: Effi Briest I- s.15-16)*

Biraz eğri direkleri ile suyun yakınında duran salıncak O-anlatıcı tarafından bir eylem anında değil, sabit duran bir nesne olarak mekansal anlamda işaret edilir. Suyun yanında konumlanması bu aşamada dikkati çeker. Çünkü salıncak gölet ile evin bahçesi arasında bir sınırdadır. Bahçe, Effi'nin kendini huzurlu hissettiği, dilediğini yapabildiği ve ona özgürce hareket alanı sağlayan bir mekan olarak tasvir edilir. Elbette bu özgürlük bahçe ile sınırlandırılmış bir özgürlük olup, tek kaçış noktası salıncığın konumlandığı sınırdır. Bir yandan bahçe de ev ile su arasındaki bir ara alanın temsili olurken diğer yandan su ise; suçun gömüldüğü, bir zamanlar zina yapan kadınların kayıktan denize atıldığı (Bkz. I- s.26), ölüme terk edildiği bir yer olarak anlatılır. İşte tam da havada sallanılan salıncak hava ile toprak arasında asılı gibi dursa da, toprağın sabitliği ile havanın uçuculuğu arasında konumlanır; Effi'nin kendini özgür hissettiği bahçe ile akışkan olan ve suç ile temsil edilen su arasında bir sınıra yerleştirilmiştir. Sınırdaki salıncak, Effi'nin hazzı ile riski arasındaki sallanma eylemi, roman anlatısının en başından bir tür 'kader'miş gibi verilir. Ancak bu 'kader' düşüncesi, dilek şart kipli cümlelerin sıralanması ile oluşturulacak ya da neden-sonuç ilişkileri ile bağdaştırılacak ve O-anlatıcı tarafından yönlendirilmiş bir kader olarak düşünülmemelidir. Aksine salıncak ya da sallanma eylemi, Effi'nin yaşam kaynağını besleyen varoluşsal bir tartışmaya işaret etmek istemektedir.

Aşağıdaki alıntıda ise direkt salıncak motifi yer almasa da yukarıdaki havanın uçuculuğuna gönderme yapan bir anlamda, anne ile Effi arasında cambazlık, havada uçuş eylemleri ile paralel düşünülebilecek önemli bir diyalog geçer:

Effi, bana kalırsa sen cambaz olmalıydın. Hep trapezde, havada hüner göstermeliydin. Böyle bir şeyi istediğine neredeyse inanasım geliyor.”
– “Belki de anne. Ama öyle olsa suç kimde? Bu huyu kimden almış olabilirim? Herhalde senden... (I- s.17)

Annenin kızını 'havanın kızı'** olarak nitelendirmesi ile yukarıda su ile verilmeye çalışılan suç göndermesi burada hava ile ilişkilendirilebilir. Salıncakta sallanan birinin de havada olduğu düşünülürse, burada, Effi'nin hareketliliğinin ve esnekliğinin yanına 'suç' kavramı yerleştirilir. Havada hüner göstermek, cambazlık ile dolaylı gönderme yapılan 'havai' durum suç ile

* Bundan sonraki alıntılarda parantez içinde roma rakamı ile cilt ve sayfa sayısı gösterilecektir. T. Fontane (2001), *Effi Briest*, Çev: Nijat Akipek, Cumhuriyet Dünya Klasikleri, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.

** “Tochter der Luft” için bkz, T. Fontane (1996), *Effi Briest*, Verlag CW Niemeyer, Hameln, s. 7.

bağlantılı ve sadece Effi'ye özel değil, anneden devralınan bir durummuş gibi verilir. Arka planda aslında bir zamanlar annesinin von Innstetten ile evlenmek istemesi anlatılır. Şimdi ise onunla evlenemeyen anne, kırsal aristokrat düzenin devamlılığı adına küçük yaşta kızını kaymakam ile evlendirme hazırlığındadır. Bir anlamda 'suç'a yönlendiren annedir. Çünkü dönemin toplumsal şartları altında bir kadının yaşam alanı bulduğu yer akışkan olan su veya hava düzlemi değil, sabit ve kapalı bir mekan olan evdir. Aşağıdaki alıntidan da anlaşılacağı gibi, Effi iç mekan olan eve girmek istemez; çünkü ev durağanlığın yanı sıra evlilik ve aile kurumu ile bağlantılı düşünüldüğünde, Effi'ye dair bir varoluş mekanını betimlememektedir.

Effi arkadaşlarına "Haydi gelin! Salıncakta sallanalım. (...) Daha bir çeyrek saat zamanım var. Bir türlü içeri gitmek istemiyorum..." (I-s.28)

Aristokrsinin ve askeri düzenin temsilcisi ve Effi'ye talip Geert von Innstetten Hohen-Cremmen'e gelir nihayetinde. Otoriter olarak nitelendirilebilecek Anne Briest, kızını kaymakamla evlendirme öncesinde, dördüncü bölüm bitmeden, Anne: "Geert'i sevmiyor musun?" diye sorar eşi olacak kişiye karşı pek de heyecanlı ve sevgi dolu gözükmeyen kızına.

Effi: "Niçin onu sevmeyeyim? (...) Benim iyiliğimi isteyen, bana karşı iyi olan ve nazımı çeken herkesi severim. (...) Daha şimdiden bana Venedik'te mücevher armağan etmek istiyor. Mücevherlerle işlem olmadığından haberi yok. Bir yere tırmanmayı, salıncakta sallanmayı yeğlerim. Hele ip kopup da düşebileceğimde korkarsam çok hoşlanırım. Hemen kafam parçalanmaz ya!" (I-s.54)

Anlatıcı, Effi'nin ağzından belki de ilk kez bu denli kişilik yapısını ortaya koyan bir söz söyler. Effi için hayat bu kadar 'naif' olabilirken, sallanmanın verdiği mutluluğa bir de düşme tehlikesi eklendiğinde keyfine diyecek yokken, bürokrasinin ağırlığı altında, bahçesinden ve salıncığından uzakta bir hayata gönderilir. Kessin'e, hatta belki de 'unheimlich olan'a doğru bir yolculuktur bu. Ancak 'babaevi'nde dahi deneyimmediği baskının, korku üzerinden yaratılan bir eğitim süreci ile sağlanmak istenmesi oldukça riskli gözükmektedir. Buradaki risk kavramı, Effi'nin hoşlanabileceği değil, onun hayatına mal olacağına işaret eden bir anlamda kullanılmıştır. Çünkü bu risk, belki salıncığın iplerini koparmaz ama Effi'nin hayatıyla ve heyecanlarıyla olan bağlantısını koparmasına neden olabileceğinin ipuçlarını vermektedir.

Kessin'e, artık kocası olan askeri ve bürokratik kuralları özel yaşamında da sürdürerek yaşayan kaymakam von Innstetten'in evine geldiklerinde Effi, ona ürperti veren pek çok öge ile karşılaşır. Timsahlar, bahçesi olmayan bir ev, evin

üst katında gezinen hayaletler, karanlık koridorlar, mumlar bir anda karşılaşılan korku öğelerinden sadece bir kaçıdır. Her biri tek tek incelenmeye değer bu motifler aslında klasik gotik tarzı korku romanlarında karşılaşılabilecek türden bir atmosfer içinde anlatılmaktadır. Romandaki kişilerin her şeyi, doğallığında karşılıyor olmaları ile Fontane absürdlük de katar anlatıya bir bakıma. Öte yandan korku üzerinden işlenmeye çalışılan bir eğitim süreci başlar. Eşiyle ayrı odalarda uyumaları, kaymakamın yoğun iş temposu ve yükselme hırsı, iletişim kurulabilecek kişilerin azlığı ile Effi, bir bakıma yalnız olduğu bir evliliğin içine girer. Dönemin toplumsal şartları göz önünde bulundurulduğunda Effi, aileden sonra onu korumakla yükümlü kocanın yanında, kontrol altında bir yaşama dahil edilmek istenmiştir. Güneydoğu Asya toplumlarında salıncığın yerden, topraktan gelen korku anlamına geldiğini de hatırlayacak olursak, Effi eve yani dolaylı olarak toprağa sabitlenmek istenmekle Kessin'deki evin korku dolu öğelerle betimlenmiş olması ile paralel düşünülebilir. Öte yandan hava-su-toprak sınırları arasında ve 'salıncak üzerinde varolan' Effi için sadece toprağın durağanlığı onun yaşam alanını da kısıtlamaya başlamıştır.

15. bölüme gelindiğinde Effi artık çocuk sahibi bir annedir. Ziyaret için Hohen-Cremmen'e ailesinin yanına gelir:

(...) babasının evindeki yaşamı, mutluluk ve erinç içinde geçiyordu... Evli olduğunu bile unutmuştu... Eskisi gibi en çok salıncığa binerek havada uçmaktan hoşlanmış ve biraz kendine özgü gıcıklayıcı bir etkisi olan 'şimdi düşünüyorum' duygusu altında zevkli bir tehlikenin verdiği ürpertiye duymuştu. (II-s. 34)

şeklindeki duygu betimlemeleri anlatıcı tarafından aktarılır. Salıncak, Effi'nin çocukluk döneminde kalmamış, anne olmasına rağmen yeniden karşımıza çıkmıştır. Üstelik geçmişteki hissettirdikleri ile bağıyı koparmadan. Kessin'den, kocası tarafından eğitilmekten, evliliğin –istemediği- sorumluluğundan kurtuluşunu anımsatır yeniden. İşte bu nedenle salıncak, Effi'nin hayatında sadece çocukluğuna dair bir 'oyuncak' değil; "şimdi düşünüyorum" duygusu ile ona ileride olacakların işaretini veren bir sembol olmaktadır. (Krş: Mandelartz: 1997: 74)

Bu kez iki ipin arasında direklere bağlı bir salıncak değil, sallanan sandalye çıkar karşımıza. Kessin'deki evde ısrarları sonucu derlenip toparlanan küçük veranda oturulur duruma gelmiştir ve sanki gökten inercesine Effi'nin imdadına bir sallanan sandalye gelir. Verandada yerleştirilmiş bir sallanan sandalye oldukça dikkate değer bir mekana işaret eder. Çünkü veranda da ev ile deniz kıyısına yakın bir yol ağzında, evin içerisi ile dışarısı arasında, su ile toprak

arasında yine bir tür eşikte konumlanmıştır. Hohen-Cremmen'deki salıncığın coşkusunu tam olarak hissettirmese de, yeni bir gel-git eylemini hazırlamaktadır. Ailevi ve toplumsal normları kırmanın verdiği risk ile aşkın heyecanı arasında gidip gelecektir Effi bu kez.

Effi, salıncaklı bir koltuğa sırtını dayayarak oturmuştu” Effi: “ben kendi adıma bu salıncaklı koltukta o denli rahatım ki, ayağa kalkmaya hiç niyetim yok.” (II-s.39)

Bu sözler elbette öylesine dökülmez Effi'nin ağzından. Fontane büyük bir ustalıkla anlatıcısı tarafından 'bahşedilen' sallanan sandalyede Effi'yi keyifli bir şekilde oturmuş betimlerken aniden Crampas çıkagelir. Hem de suyu anımsatır gibi denize girmiş, yarı ıslak bir halde. Üstelik von Innstetten'e göre, suya girilmeyecek bir havada. Crampas son derece kendine güvenen kişiliği ile denizde ölme cesaretini gösterebilecek denli gözü pek ve tutkulu bir kişilik olarak Effi'nin karşısındadır. Crampas Kessin'de yüksek rütbeli bir askerdir, ancak Innstetten gibi kariyeri ile değil, dikkatleri üzerine çeken bir görünümü ile çapkın bir kişilik olarak betimlenir. Effi'nin Kessin'e gelirken hayalini kurduğu sevgi, duyarlılık ve cinsellik ve aşkın kapılarını Innstetten değil, Crampas aralar. Diğer yandan Effi'nin salıncakta iken iplerin kopup da düşebileceği tehlikesinden duyduğu haz ile bağlantılı düşünüldüğünde, Crampas deyim yerindeyse tam da ipleri kopmaya doğru götürür. Innstetten onu evin içine dahil etmeye çalışan öğretici baskın erkek konumundayken, Crampas sahil gezintileri ve sohbetleri ile arzulu bir biçimde dışarıya davet eden biri konumundadır. Bu nedenle verandada sallanan koltuktaki rastlantı Effi'nin ikisi arasındaki sallantısına da gönderme yapar. Salıncığın ora ile bura arasındaki gel-giti Crampas'ın anlatıya dahil olması ile Innstetten'in karşıtlığında bir konuma yerleşir. Daha önce salıncak motifi ile kurulan bağlantıya göre, Innstetten toprağın Crampas ise suyun temsili olarak görülebilir. Effi ise aralarında gidip gelmektedir.

Salıncığın Hindistan'da ölüm ve doğum arasındaki döngüye işaret ettiğini hatırlayacak olursak, bu döngü romanın kurgusunda ölüm temasına doğru yol almaya başlamıştır. Aşağıdaki alıntıda korku duygusu ve suç kavramı ile 'beklenen' tablo nerdeyse tamamlanmak üzeredir. Effi'yi yaşadığı toplumsal şartlarda özgürleşmesine ve seçim yapmasına imkan vermeyecek bir ilişkinin sonuçları ile, “Effi salıncaklı koltuğa oturmuş sallanıyor. Crampas onu selamlamak üzere yaklaşıyor” (III-s.34). Bu esnada Effi'nin hisleri “korku, öldürücü korku, suçumun sonunda bir gün ortaya çıkabileceği korkusu.”(III-s.34) olarak dile geliyor. Salıncakta sallanırken, iplerin aniden kopup da

düşebileceği korkusu, burada artık somut anlamda kendini göstermeye başlıyor. Cinselliğin tabu olduğu, boşanmanın hoşgörü ile karşılanmadığı bir toplumsal yapıda yaşanan ‘yasak’ aşk, tıpkı Schaukel sözcüğünün kökenindeki şok kelimesi gibi, toplumsal şokun/beklenmeyen’in zemini oluşturuyor. Kendi tercihlerinde bağımsız olamayan kadını sınıra doğru iterken bir yandan da ötekileştiriyor. İşte bu nedenle *Effi Briest* romanındaki salıncağın sınırda kalma üzerinden imgeselleşmesi Effi’nin kadın olarak zaten sınırda/arafta var olmasını oldukça net bir biçimde temsil ediyor.

Romanın çözülme anlarına yaklaşılrken Effi bu kez Ems adında bir kaplıca tedavi merkezinde tedavi görmektedir. Hohen-Cremmen’den, Kessin’den ve Berlin’den uzakta alacağı mektup bir anda her şeyi alt üst eder. Tehlikenin vardığı boyut Effi’nin kaldırabileceğinden oldukça uçlara doğru ilerler. Crampas ile ilişkisi ortaya çıkmıştır. Acı haberi vermek annesine düşer ve bu durumda Effi’ye başının çaresine bakmak zorunda olduğu ve dönemin ‘ahlak’ anlayışı çerçevesinde baba evine dönemeyeceği iletilir. Mektubu sallanırken okumuş olması tesadüf değildir:

Salıncaklı sandalyede kendisini geriye vererek mektubu okumaya başladı. Ancak fazla sürmedi; satırlar gözlerinin önünden kayboldu, mektup elinden kaydı, yüzündeki bütün kan çekiliverdi. (III-s.85)

Romanın henüz ilk paragrafında karşılaşılan salıncak, mutluluk ile korku arasında gidip gelen; haz ile tehlikenin arasında duran, bahçe ile gölet arasında tam eşikte yer alan salıncak Effi’nin hayatındaki gel-gitlerin hazin sonuna doğru ilerler. Bir tür düşüşün mekanı olan Berlin’de tek başına oturduğu bahçesi ve balkonu olmayan bu küçük evin mezarlığa bakan penceresinden günlerin geçmesini beklemek katlanılmaz bir hal alır. Düello sonucu ne Crampas artık hayattadır, ne kızı ne de ailesi yanındadır. Dahası toplumsal yaşamdan tamamen uzaklaşmış olan Effi’nin hastalığı da giderek ilerlemektedir. Döngü bumerang misali tamamlanmak üzere iken Effi Hohen-Cremmen’e döner. Çocukken olduğu gibi bahçede dilediğince dolaşp oynaması mümkün olamasa da sadık salıncağı onu beklemektedir. Sınırda, bura ile ora arasında. İşte, salıncak ile ilgili son kez anlatıcının ve Effi’nin dilinden dökülenler:

Effi (...) genç kızlık zamanlarındaki bir çeviklikle salıncağa sıçradı; ona bakakalan yaşlı adam geçirdiği şaşkınlıktan daha kendisini toparlayamadan, Effi iki ipin arasına çoktan oturmuş, bedenini ustalıklı ileri geri alarak salıncağı harekete geçirmişti. Birkaç saniye sonra havada uçmaya başladı; yalnızca bir eliyle tutup öteki eliyle göğsünden ipekli bir mendil çıkartarak çılgınca bir mutluluk ve sevinç içindeymiş gibi salladı.

Sonra salıncığı yavaşlata yavaşlata sonunda yere atladı, yine Niemeyer'in koluna girdi." (III-s.122-123)

Ölüm döşegine dönmeden önce Effi'nin son dileği gerçekleşmiştir. Mutluluk içinde mendilini sallarken suyun akışkanlığı gibi kaderin akışına, havanın uçuculuğu gibi olan yaşamın gelip geçiciliğine veda eder gibidir sanki ve yeniden onu sonsuza dek sabitleyecek olan toprağa atlar salıncaktan.

Effi: "O eski halim geçmişte kaldı; yalnızca bir kez kendimi denemek istedim. Ah, ne güzeldi, hava vücudumu ne kadar iyi etkiledi! Bana, sanki göklere, cennete uçuyormuşum gibi geldi. Acaba cennete gidecek miyim?" (III- s.123)

Sonuç yerine denebilir ki; romanın genel anlatısı içinde Effi Briest kişiliğini belirleyen salıncak ve sallanan sandalyenin sürekliliği içinde incelenmeye çalışılan motif; Hohen Cremmen'deki ev ile gölet arasındaki konumu, bahçe ile suyun sınırındaki hareketliliği ile Kessin'de karşımıza çıkan sallanan sandalyenin ev ile dışarısı arasında verandadaki konumu Effi Briest'in, sınırdan ancak sallanma devriminin verdiği gel-git üzerinde temsil edildiği gözlenmiştir. Ayakları yerden kesen salıncığın *havadaki uçuculuğu*, 'suç' ile bağdaştırılan *suyun akışkanlığı* ve ev'in temsili ile *toprağın sabitliği* üzerinden anlatılan bir tür varoluş mekanına da işaret etmektedir. Güneşin doğuşu ile batışı gibi ölüm ile doğum arasındaki sonsuz döngüde salıncığın araftaki konumu, bir kadın olarak Effi Briest'in de toprak-hava-su arasındaki arafta kalışına, toplum içindeki sınırdalığının ve belki de bir tür ötekiliğinin belirlenimi olarak okunmaya çalışılmıştır.

Effi Briest'in salıncakla son vedasında düşmek değil, uçmak arzusu ağır basar. Bu kez iki ipin arasındaki tahta parçası onu göğe yükseltme görevi ile beklemiştir Effi'yi. Sadece salıncığa ya da sallanan sandalyeye bindiği anlarda değil, neredeyse kısacık hayatında hem hep sallantıda hem de hep sınırdan yaşamıştır Effi. "Ne, ne de" bağlaçları ile tanımlanabilecek bir hayat belki de: annesi ne ondan bir kadın yapar, ne de çocuk kalabilir; ne kocasıyla aşk yaşayabilir, ne de sevgilisi ile; ne özgülerleşir tam anlamıyla ne de esir düşer toplumun normlarına; ne evin içindedir ne de bahçede... Sadece salıncakta havada asılı olduğu anlarda su ile toprak arasında gidip gelebilir. Sınırların silindiği yegâne anı sağlar salıncak. Ancak bacaklarını ileri geri hareket ettirirken, gücü kalmadığında artık salıncığın ipleri de kopar sanki aniden,

Effi son kez *toprağa* düşer.

Salıncak, mermerden bir taş dönuşür.

Kaynakça

- Brand Thomas** (2005): *Erläuterungen zu Theodor Fontane Effi Briest*, Bange Verlag, Hollfeld.
- Eyuboğlu İsmet Zeki** (2004): *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, 4. Basım, İstanbul.
- Fontane Theodor** (1996): *Effi Briest*, Verlag CW Niemeyer, Hameln.
- Fontane Theodor (2001): *Effi Briest I-II-III*, Çev: Nijat Akipek, Cumhuriyet Dünya Klasikleri, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık.
- Grawe C.** (1995): “Effi Briest-Geducktes Vögelchen in Schneelandschaft: Effi von Innstetten, geborene von Briest” *Fontanes Novellen und Romane*, Grawe C. (Hrsg.), Reclam, Stuttgart, s. 217-242
- Heine Isabel**: <http://www.wcurrlin.de/kulturepochen/eigenmaterial/literarische-eroerterung-effi-briest-1.htm> (28.05.2008)
- Herder Lexikon**: *Symbole*, (1982) Verlag Herder, Freiburg-Basel-Wien.
- Mandelartz M.** (1997), “Das erste Kapitel ist immer die Hauptsache-Paradies und Sündenfall der Effi Briest” *Doitsu Bungaku*, (hrsg. von) Japanische Gesellschaft für Germanistik, Ikubundo Verlag, Tokyo.
- Online Grimm Wörterbuch**: www.dwb.uni-trier.de (13.02.2007)
- Oralış Meral** (2007): “Külkedisinin Cennet Bahçesi ya da Effi Briest’in Toplumsal Cinsiyeti Nasıl Kodlandı?” *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 125 – 137
- Schafarschik Walter** (2004): *Erläuterungen und Dokumente Theodor Fontane Effi Briest*, Philipp Reclam jun. Stuttgart.
- Schuster P. Klaus** (1978): *Theodor Fontane: Effi Briest, Ein Leben nach christlichen Bildern*, *Studien zur deutschen Literatur* 55, Niemeyer, Tübingen.
- Wellenhöfer Elena**: <http://www.wcurrlin.de/kulturepochen/eigenmaterial/literarische-eroerterung-effi-briest-2.htm> (28.05.2008)
- www.kerber-net.de/literatur/deutsch/prosa/fontane/briest.html. (12.02.2007)
- www.siir.gen.tr/siir/a/ahmet_hamdi_tanpinar/esik.htm (6.04.2008)
- www.tdk.gov.tr (12.02.2007)
- www.derkanon.de/romane/roman-briest.html (28.05.2008)